

Schönlebnove nemške in latinske postne pridige

MONIKA DEŽELAK TROJAR*

IZVLEČEK**

Janez Ludvik Schönleben (1618–1681) je bil govornik in priljubljen kranjski pridigar, ki je dal svoje postne, praznične in nedeljske pridige tudi natisniti. Leta 1668 je izšla njegova nemška zbirka postnih pridig (*Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen*), pet let pozneje (leta 1673) pa še razširjena in predelana izdaja latinskih (*Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*).

KLJUČNE BESEDE

Janez Ludvik Schönleben, postne pridige, *Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen*, *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*

ABSTRACT

Johann Ludwig Schönleben (1618–1681) was an orator and a popular Carniolan preacher, who also had his Lenten, feast-day, and Sunday sermons printed. In 1668, his German collection of Lenten sermons (*Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen*) was published, and 1673 saw the publication of an expanded and revised edition of his Latin sermons (*Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*).

KEYWORDS

Janez Ludvik Schönleben, Lenten sermons, *Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen*, *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*

Uvod

Janez Ludvik Schönleben (1618–1681) ni bil le zgodovinar, polihistor in teolog, temveč tudi priznan govornik in priljubljen kranjski pridigar. Njegovo nesporno govorniško spretnost in pridigarski sloves sta izpostavila že njegova sodobnika škof Jožef Rabatta in Janez Vajkard Valvasor.¹ Prvo zbirko nemških pridig je izdal leta 1668, njegov prvenec so bile postne pridige z naslovom

* Dr. Monika Deželak Trojar; Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU; e-pošta: monika.dezelak@zrc-sazu.si; ORCID: 0000-0002-4575-0505

** Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa Literarnozgodovinske, literarnoteoretične in metodološke raziskave (P6-0024 (B)), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

¹ Prim. Deželak Trojar, Oris J. L. Schönlebna, str. 53.

Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen («Pridige za postne petke in nedelje»). Pet let po nemški zbirki je leta 1673 pripravil še razširjeno in predelano izdajo postnih pridig v latinščini z naslovom *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis* («Dvojni traktat o skrivnostih Gospodovega trpljenja»). Pridige je, kot je sam poudaril, za tisk uredil in pripravil z mislijo na domače in preproste ljudi.² V prvi vrsti za duhovnike, da bi jim bile v pomoč pri dušnopastirskem delu, in tudi za vernike, zlasti tiste, ki se ne bi mogli udeležiti bogoslužja.³ Ker so bile napisane v nemščini in latinščini, so bile v knjižni obliki dostopne predvsem izobraženim ljudem. Ker pa vemo, da je pridigal tudi v slovenščini in da so ga rade hodile poslušat množice preprostih ljudi, mu lahko verjamemo, da jih je za tisk pripravljaj tudi z mislijo nanje. Ko govorimo o Schönlebovih postnih pridigah, ne moremo mimo njegovih raznolikih poimenovanj. Nemške pridige je na naslovnici najprej poimenoval »Predigen« (»pridige«), takoj v nadaljevanju pa »Betrachtungen« (»premišljevanja«), kar je prevladalo tudi v jedrnem besedilu zbirke.⁴ V latinski zbirki dosledno uporablja poimenovanje »consideratio« (»premišljevanje«). Svoje postne zbirke je sam označil kot asketično⁵ in meditativno branje.⁶

Iz predgovorov njegovih natisnjenih pridig in ohranjenih seznamov njegovih za tisk pripravljenih del je mogoče razbrati, da se z omenjenima nemško in latinsko zbirko njegovo snovanje postnih premišljevanj ni zaključilo. Načrtoval je in, kot kažejo ohranjena pričevanja, tudi dejansko pripravil še dve zbirki postnih premišljevanj, ki pa se nista ohranili: za postne sobote in dneve velikega tedna.⁷ Ker iz neznanega razloga v takšni obliki niso nikoli

² Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, nepag. (2. str.). Podobno je zapisal tudi v *Horae subsecivae dominicales*, 1. del: »Praemonitio ad lectorem«, nepag. (1. str.): »Non scribo doctis et re libraria instructis, sed rudioribus et quibus librorum curta supellex [...]«

³ Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Vorrede an den günstigen Leser«, nepag. (5. str.): »Habe mich zu diser als einer sehr nutzlichen Arbeit bereden lassen, [...], sowol denen Seelsorgern, welche mit andern Geschäften beladen neuen Predigen nicht können obligen, zu einem Behelff; als auch denen Layen, welche kein Gelegenheit haben an Feuertagen der Predig beyzuwohnen, zu einem geistlichen Hausstroß, [...]«

⁴ Neohranjena postna premišljevanja za postne sobote in dneve velikega tedna je označil kot »duhovna spominjanja« (»geistliche Erinnerungen«).

⁵ Schönleben, *Tractatus geminus*, 1. del: »Dedicatoria«, nepag. (1. str.): »[...] sacrae Pyramidi opusculo meo inter asceticos primogenito [...]«; 2. del: »Epistola dedicatoria«, nepag. (3.–4. str.): »[...] tractare sacra, scribere ascetica [...]«

⁶ Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, nepag. (1. str.): »Ordinem servo in meditationibus usitatum, quae motibus repentinis impelluntur [...]«

⁷ Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del, nepag.: »Syllabus operum«; Zani, *Memorie, imprese*, str. 182r–184r.

izšla, jih je najverjetneje preoblikoval in vključil v latinsko izdajo postnih premišljevanj.⁸

Prispevek bo orisal Schönlebnovo pasijonsko pridigarsko dejavnost in predstavil obe ohranjeni zbirki postnih pridig. Glavni poudarek bo na predstavitvi ter primerjavi prvega zvezka nemških in prvega zvezka latinskih postnih pridig. Druga zvezka obeh zbirk pa bosta, ker prihaja do večjih razhajanj med obema izdajama, predstavljena malenkost krajše. Sklepni del prispevka se bo nekoliko pomudil pri Schönlebnovih neohranjenih postnih premišljevanjih in na kratko osvetlil njegov osebni pridigarski slog.

Schönleben kot govornik in pridigar

Schönlebna kot govornika in pozneje kot pridigarja je v največji meri določilo in oblikovalo šolanje v jezuitskem redu. V času svoje redovne formacije je dodobra izpilil retorično znanje in v redu že takoj po končanem študiju filozofije dobil dovolj priložnosti za praktično urjenje pridobljenega znanja. Nadrejeni so očitno kmalu prepoznali njegov govorniški talent in ga spodbudili k razvijanju tega daru. Njegov prvi znani, a neohranjeni govor *Aegis Palladia Daphnophoria oblata neo-baccalaureis Graecensibus* (»Lovor prinašajoča Paladina egida, izročena novim graškim bakalavrijem«) je bil natisnjen že leta 1643, ko je poučeval poetiko v Gradcu. Naslednja dva pa sta bila natisnjena v Linzu.⁹ Vrhunec njegove govorniške kariere predstavlja prvo leto po posvetitvi v duhovnika, in sicer šolsko leto 1648/49, ko je poučeval retoriko v dunajskem kolegiju in bil notar filozofske fakultete. Iz tega obdobja nam je po naslovu znanih enajst govorov, ohranilo pa se jih je pet. Izmed njih je najpomembnejši govor na čast Brezmadežne Device Marije iz leta 1649: *Panegyricus Magnae Matri Virgini sine macula originali conceptae Mariae* (»Panegirik veliki Materi Devici, brez izvirmega madeža spočeti Mariji«).¹⁰ Po Valvasorjevi zaslugi in zaradi Schönlebnovega ponatisa zgodnjih govorov v poznejših zbirkah pridig nam je iz njegovega celotnega jezuitskega obdobja govorniške dejavnosti po naslovu znanih 18 govorov, 9 izmed njih se je ohranilo v celoti (ohranjena pa je tudi zbirka marijanskih hvalnic *Campus liliorum*, »Polje lilij«, 1649).¹¹ Ob navajanju števil je treba poudariti, da so upoštevani le govori, ki so bili natisnjeni, bera njegovih govorov bi bila,

⁸ Prim. Deželak Trojar, Oris J. L. Schönlebna, str. 53–54; Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*, str. 401–402.

⁹ Valvasor, *Die Ehre*, zv. 2, knj. 6, str. 355.

¹⁰ Prim. Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*, str. 63–71.

¹¹ Prim. Deželak Trojar, Oris J. L. Schönlebna, str. 50–51; Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*, str. 360–375.

če bi poznali tudi nenatisnjene, verjetno še večja. Pisal je priložnostne govore in panegirike. Največ jih je nastalo za slovesno obhajanje akademskih slovesnosti ob imenovanjih novih bakalavrov, magistrrov in doktorjev. Ohranila sta se tudi dva pogrebna govora, drugi pa se nanašajo na najrazličnejše priložnosti, od poroke do slovesnega obhajanja božiča in inavguracije prošta.¹²

Ob njegovem imenu v jezuitskih triletnih katalogih že relativno zgodaj zasledimo opombo, da je večš retorike in primeren za pridiganje,¹³ zato ne preseneča, da je po opravljeni tretji probaciji v Judenburgu v letih 1649/50 njegova kariera govornika postopoma prerastla v pridigarstvo dejavnost. Na žalost njegovi pridigarški začetki v času jezuitske redovne formacije niso tako dobro izpričani kot njegova poznejša dejavnost na tem področju. Le za pet nemških pridig iz njegovih poznejših pridigarških zbirk lahko namreč zanesljivo sklepamo, da so nastale v jezuitskem obdobju, in sicer v letih 1650–1653.¹⁴ Njegov pridigarški sloves se je razmahnil z nastopom službe ljubljanskega stolnega dekana (1654–1667) in pozneje, ko je bil arhidiakon Spodnje Kranjske in župnik v Ribnici (1669–1676). Tako Valvasor kot škof Rabatta sta izpostavila njegovo retorično spretnost in pridigarški sloves. Valvasor je zapisal, da ni pridigal samo v nemščini, ampak tudi v slovenščini: »Bil je izjemno učen teolog, [...], poleg tega pa zelo zgovoren in izvrsten pridigar tako v nemškem kakor slovenskem jeziku, saj je s svojo zgovornostjo poslušalce tako pogosto pritegnil, da so vsi vedno, kadar je bil pripravljen stopiti na prižnico, pohiteli tja, da bi ga slišali. In tako je imel zmeraj velik obisk.«¹⁵ Rabatta ga je imenoval »prava luč Cerkve« (»vera lucerna Ecclesiae«) in poudaril, da je s svojimi nemškimi pridigami in sinodalnimi nagovori prekašal mnoge.¹⁶

Prva zbirka Schönlebnovih pridig je v tisku izšla po približno osemnajstletnem obdobju aktivnega pridiganja. Kot je bilo že navedeno, so prve izšle nemške postne pridige *Fasten-Freytag- und Sonntag-Predigen* (»Pridige za postne petke in nedelje«, 1668). V naslednjih dveh letih sta sledila dva zvezka nemških prazničnih oziroma svetniških pridig: *Feyertäglicher Erquick-Stunden* (»Praznične kratkočasne urice«, 1669–1670). Pozneje je pridige začel

¹² Deželak Trojar, Oris J. L. Schönlebna, str. 51.

¹³ ARSI, Austr. 29, ACT 1651, str. 210v.

¹⁴ Prim. Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*, str. 371–375.

¹⁵ Valvasor, *Die Ehre*, zv. 2, knj. 6, str. 354: »Er war ein hochgelehrter Theologus [...] dabey sehr beredt, und sowol in Teutscher als Selavonischer Sprach ein trefflich-guter Prediger, der mit seiner Beredsamkeit die Zuhörer so häufig zu sich gezogen, daß, wann er die Cantzel besteigen wollen, jedermann dahin geeilt, ihn zu hören, und er also allezeit einen grossen Zulauff gehabt.«

¹⁶ NŠAL, KAL 100, fasc. 89/26: »[...] in praeclaris idiomatis Germanici concionibus, in synodalibus orationibus, [...] illuminaverit universos.«

pripravljati v latinščini, ker je želel doseči širši krog bralcev. Najprej so izšle latinske postne pridige: *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis* (»Dvojni traktat o skrivnostih Gospodovega trpljenja«, 1673). Nedeljske pridige, *Horae subsecivae dominicales* (»Nedeljske proste ure«), ki jih je kot dokončane in pripravljene za tisk navajal že leta 1668 in 1669,¹⁷ pa so leta 1676 izšle samo v latinščini.

Ko govorimo o Schönlebnovih zbirkah pridig, ne smemo pozabiti omeniti njegove priredbe Čandek-Hrenovega lekcionarja *Evangelia inu lystuvi*, ki je izšla leta 1672. Pomembna je zato, ker zapolnjuje vrzel, ki je po izdaji Kanizijevega *Malega katekizma* (1615) nastala v tisku slovenskih besedil, in postala temeljni pripomoček duhovnikom za vsakodnevno dušnopastirsko delo v slovenščini. Tako v vsebinskem kot jezikovnem pogledu je Schönleben sledil Čandek-Hrenovi izdaji lekcionarja *Evangelia inu lystuvi* (1612–1613).¹⁸ Z odločitvijo za pisavo po jezikovni normi, ki so jo uveljavili protestanti in ki sta jo sprejela tudi Čandek ter Hren, in njeno izreko v skladu s posameznimi narečji, je tudi Schönleben prispeval k ohranjanju slovenske pisne jezikovne tradicije.¹⁹

Schönlebnove nemške postne pridige *Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen* (1668), 1. in 2. zvezek

Schönleben se je, kot je zapisal v predgovoru, za izdajo postnih pridig odločil zaradi spodbud prijateljev in tistih, ki so ga radi hodili poslušat.²⁰ Poudaril je, da je, ker se zaveda, da je Kristusovo trpljenje tako skrivnostno, da ga ni mogoče v polnosti dojeti s človeškimi mislimi in izraziti z besedami, večkrat hotel prenehati s pisanjem. Ker se je spomnil na misel o premišljevanju večnosti, »Quo plus cogito, plus cogitandum relinquitur« (»Več kot razmišljam, več ostaja za premišljevanje«), je nadaljeval in svoje že večkrat izražene misli pretil na papir. Upal je, da bodo v pomoč za pobožen premislek o Kristusovem pasijonu, ki je, kot sledi iz misli sv. Alberta Velikega, vreden več od posta.²¹ Za nemščino se je odločil iz preprostega razloga: ker jih je v nemščini tudi

¹⁷ Schönleben, *Fasten-Freytag und Sontag-Predigen*, 1. del: »Vorspruch«, nepag. (2. str.); Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del, nepag.: »Syllabus operum«: »Sontägliche Erquickstunde der Predigen über die Sonntägliche Evangelien, 4.«

¹⁸ Na naslovnici Čandek-Hrenove izdaje lekcionarja je navedena letnica 1612, v kolofonu pa letnica 1613.

¹⁹ Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*, str. 226–227.

²⁰ Schönleben, *Fasten-Freytag und Sontag-Predigen*, 1. del: »Vorspruch«, nepag. (1. str.).

²¹ Prav tam, nepag. (2. str.).

dejansko govoril.²² Izšle so leta 1668 pri tiskarju Haanu v Salzburgu, ki jih je posvetil Placidu, opatu benediktinskega samostana v Kremsmünstru. V prvem delu zbirke z naslovom *Geistliche Ehrn-Saul Jesu Christo, dem angstleydenden Welt-Erlöser an dem Berg Oliveti auffgerichtet, und durch fünff Fasten-Freytag der Gedächtnuss vorgestellet* (»Duhovni spominski steber postavljen za Odrešenika sveta, v strahu trpečega na Oljski gori, in spominu predočen na pet postnih petkov«) je Schönleben zbral pet premišljevanj za postne petke (str. 1–88) in na konec umestil še eno premišljevanje za veliki petek (»Der sterbende Jesus, Betrachtung am heiligen Charfreytag.«).²³ Prvi del zbirke si je, kot je predstavil v uvodu prvega premišljevanja, zamislil kot duhovno piramido, ki jo je postavil kralju kraljev, Odrešeniku sveta. Osnoval jo je na petih temeljnih kamnih, tj. petih tednih postnega časa, in se pri tem navezal na pet Davidovih kamnov, s katerimi je ubil Goljata. Štirje izmed kamnov predstavljajo stare očake: Abrahama, Izaka, Jakoba in Mojzesa. Peti Davidov kamen, s katerim je dejansko ubil Goljata, je povezal z Vsemogočnim, z božjim imenom »Jehova«, iz katerega je izpeljano ime Jezus.²⁴ Njegova izbira petega kamna ni naključje, saj je Jezus tisti, ki je za odrešitev sveta trpel in umrl ter vstal od mrtvih. Čeprav uvodoma tako poudarja starozavezne očake, pa ti ostajajo na ravni naslovne teme in izhodišča premišljevanja. Kristusa primerja z vsakim izmed očakov, jedro in težišče premišljevanj pa ostajata v prikazovanju, razlaganju in premišljevanju Kristusovega trpljenja.²⁵

V prvem premišljevanju izhaja iz Abrahamove poslušnosti, in sicer iz sve-topisemskega stavka: »Cecidit Abram pronus in faciem.« (1 Mz 17,3: »Abraham je padel na obraz«).²⁶ Navezal se je torej na odlomek, v katerem Bog obljubi Abram, da bo z njim sklenil zavezo in namnožil njegovo potomstvo. Ob tej obljubi je Abram v znak bogaboječnosti in spoštovanja padel na svoj obraz. Ob risanju vzporednic z zgodovino odrešenja v *Stari zavezi*, v kateri se nasloni tudi na Davida in njegovo prečkanje Cedrona, Schönleben preide na Kristusovo brodenje potoka Cedron, njegov prihod v vrt Getsemani. V nadaljevanju na začetku vsakega novega odstavka ponovi »Procidit in faciem suam« in s

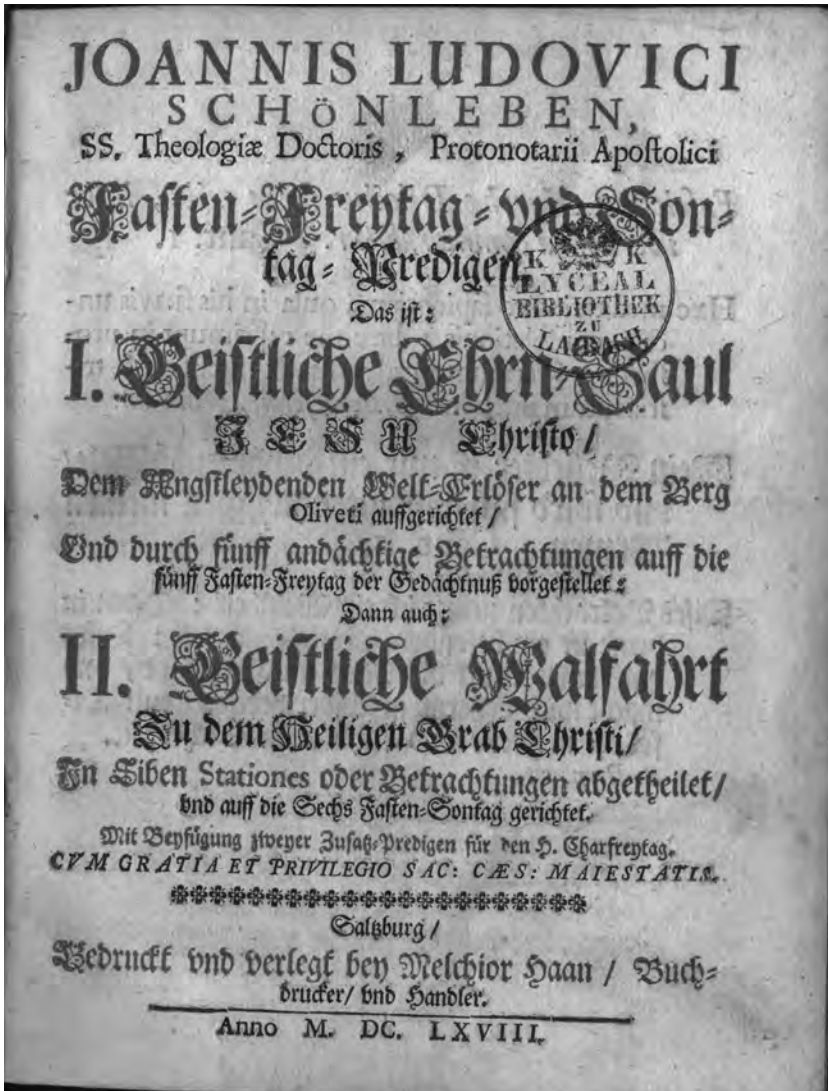
²² Prav tam, nepag. (1. str.): »Belangend die Sprach kan ich es nit verneinen, dass es mir leichter vorkommen wäre, etwas in Latein auffzusetzen und also hiemit mehrere Leser zu bedienen, weilen aber dise Betrachtungen von mir in Teutscher (obwolen nicht angeborner) Sprach dene Zuhörern vorgetragen worden, und (wie es Weltkündig) ein jede Sprach ihre besondere Art hat, die sich nit leicht befrembden läst, also habe ich disem meinem Erstgebornen kein anders Klayd, als in deme es auff die Welt kommen, anziehen wollen.«

²³ Prav tam, str. 89–120.

²⁴ Prav tam, str. 2–4.

²⁵ Prim. Deželak Trojar, J. L. Schönleben: 400-letnica njegovega rojstva, str. 122–123.

²⁶ Schönleben, *Fasten-Freytag und Sontag-Predigen*, 1. del, str. 1–16.

Slika 1: Naslovnica nemških postnih pridig.

(Vir: arhiv NUK – Schönleben, *Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen*, Salzburg, 1668.)

pomočjo razlage odlomkov iz *Nove zaveze*, ki jo podkrepi z razlagami svetih očetov, znanih teologov in pridigarjev, utemeljuje, zakaj je Kristus moral pasti na obraz: utelesiti se v Marijinem telesu, trpeti ter umreti in vstati od mrtvih. Slika Kristusove muke in notranje boje v vrtu Getsemani. V sklepu pridige

nagovori poslušalce, naj se odvrnejo od greha, ki jih oddaljuje od odrešenja, in s katerim tudi sami Kristusa tiščijo ob tla.

Drugi kamen Schönlebnove duhovne piramide predstavlja Izakova potrpežljivost.²⁷ Uvodoma pouči poslušalce (bralce), da se je Abraham Izaka namenil žrtvovati na gori Moria, ki je v neposredni bližini Oljske gore in vrta Getsemani. Tako že na samem začetku premišljevanja Abrahamovo žrtev poveže s Kristusovo žrtvijo, a z ugotovitvijo, da je Izakova žrtev in njegova potrpežljivost le senca Kristusove pripravljenosti, da spije kelih trpljenja za odrešenje človeštva.²⁸ Izaka in Kristusa povezuje njun nagovor očeta. Izak je nagovoril svojega očeta Abrahama in rekel: »Moj oče!« (1 Mz 22,7: »Pater mi!«). Enako nagovarja očeta tudi Kristus (»Pater mi«). Njegova prošnja, ki sledi temu klicu (Mt 26,39: »Si possibile est, transeat a me calix iste.«), predstavlja izhodišče vsakega odstavka v jedru premišljevanja.

V tretjem premišljevanju Schönleben občuduje Jakobovo pobožnost ter povezanost z Bogom.²⁹ V uvodu pridige izriše primerjavo s Kristusovo predanostjo božji volji na Oljski gori. V stopnicah do nebes, ki jih je Jakob videl v sanjah, pa prepozna Kristusov križ. V nadaljevanju predstavi Jakobov boj z angelom in se naveže na Kristusov krvavi pot, na njegov človeški del narave, v kateri ga je krepčal angel. Ob tem poudari, da angelovo krepčanje njegove bolečine ni zmanjšalo, ampak jo je še povečalo. Zanimivo je paralelno slikanje boja med bolečino in ljubeznijo v Kristusovem trpljenju, v katerem je prikazano, kaj je sad bolečine in kaj ljubezni (str. 49–51). Npr. (str. 50): »Bolečina mu mesari ude, ljubezen ga oškropi s krvjo. Bolečina ga odeva s škrlatnim plaščem, ljubezen ga obarva s krvjo. Bolečina mu pljuva v obraz, ljubezen puščice spremeni v ostro trnje in ga krona. Bolečina mu trnjevo krono pritiska na glavo, ljubezen puščico spremeni v trst.« Nasprotje v nadaljevanju podkrepí s primerjavo mraza in toplote ter z Avguštinovim razmišljanjem, da je bil Jezus v trpljenju močan in šibak: močan v ljubezni in šibak v bolečini. Sledi Schönlebnov vzklik, da že sliši rabsodnika, ki razglašá zmagovalca v spopadu med bolečino in ljubeznijo v Kristusovi duši, a ga ne pove na glas. V zaključku poudari, da Jezus za človeštvo ni hotel trpeti brez bolečin, zato je potil krvavi pot. Spodbuja grešnike, naj se odvrnejo od greha in se okopajo s predragoceno Kristusovo krvjo, da se bo njihova volja, tako kot Jakobova, povezala z Božjo voljo. Pridiga izstopa zaradi svoje dolžine, slikovitega slikanja nasprotij in intenzivnega dogajanja v sklepnem delu pridige, v katerem

²⁷ Prav tam, str. 17–34.

²⁸ Prav tam, str. 19.

²⁹ Prav tam, str. 34–54.

bralec začuti pridigarjevo vnemo ter zanos in dobi občutek, da tudi sam sliši njegova svarila in spodbude.

Izhodišče četrtega premišljevanja je Mojzesova krotkost. Schönleben občuduje njegovo predanost Bogu in zaupanje v času štiridesetletnega vodenja izvoljenega ljudstva po puščavi.³⁰ Izpostavi, da Mojzes ni bil blag in krotek le do svojega ljudstva, ampak tudi do sovražnikov. V njegovih razprostrtih rokah ob molitvi na gori Horeb prepozna predpodobo Kristusa, ki je na križu razprostrl roke za odrešitev človeštva. Od Mojzesove krotkosti postopoma preide k prikazovanju Kristusove krotkosti, ki za nas ni le potil krvavega potu, ampak se je s poljubom pustil izdati v trpljenje in smrt. Poljub, ki je znamenje ljubezni, je z izdajo postal orodje zavisti in sovraštva. Osredotoči se na apostola Judo, ki je iz Kristusovega apostola, izbranca, postal sovražnik in učitelj greha. Slika temo, dogodke iz *Stare zaveze*, ki so se odvili ponoči. Noč, v kateri je bil izdan Kristus, imenuje »žalostna«, ker so ljudje bolj cenili temo, kakor luč (Jn 8,12: »Jaz sem luč sveta. Kdor hodi za menoj, ne bo hodil v temi, temveč bo imel luč življenja.«). Nadaljevanje pridige izvaja iz Judovega izdajstva: poljuba in njegovega pozdrava (»Ave Rabbi«), ki se nato ponavlja kot moto in ustvarja napetost. Judo primerja z Brutom ter Neronom in njegovo izdajstvo vzporeja z vsakdanjim življenjem kristjana svojega časa (v rokah rožni venec – v srcu maščevanje, na zunaj kožuh jagnjeta – znotraj divji volkovi itd.). Takšno dvoličnost, ki navzven kaže lepo in prijazno podobo (Judov poljub: »Et osculatus est eum.«), po Drogovem zgledu imenuje dvojno zlo (»Foris pietas, intus malitia, duplex iniquitas.«).³¹ Ponavlja Jezusovo vprašanje Judi: »Amice ad quid venisti?« (Mt 26,50: »Prijatelj, čemu si prišel?«). Zato, da bi izpolnil Kristusovo spodbudo in naredil, kar mu je on naročil? Vpraša ga, ali hoče odidi od njega in se ločiti od apostolov, in ga v isti sapi vabi, naj ostane in naj bo njegov prijatelj, saj ne zavrača nikogar, ki pride k njemu.³² Ko Jezus Judi zastavi vprašanje »Prijatelj, čemu si prišel?«, njemu in vsem grešnikom ponudi priložnost, da se pokesajo greha in stopijo nazaj na pravo pot.³³ Vabi Judo, naj sprejme svoj jarem in poišče počitek svoji duši, a on, ki je bil že popolnoma v oblasti Satana, se pusti preslepiti tridesetim srebrnikom. Nato Schönleben v Kristusovi osebi nagovarja vernike, ki so prišli v božji hram, in jih z nizom retoričnih vprašanj skuša zbuditi iz grešnosti ter otopenosti. Glede na to, da osebno nagovarja tudi člane Marijine kongregacije, je zelo verjetno, da je to

³⁰ Prav tam, str. 54–72.

³¹ Prav tam, str. 67.

³² Prav tam: »Eum, qui venit ad me, non ejiciam foras.« (Jn 6,37: »Kdor pride k meni, ga nikoli ne bom zavrzel.«).

³³ Prav tam, str. 68: »Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.« (Mt 11,28: »Pridite k meni vsi, ki ste utrujeni in obteženi, in jaz vam bom dal počitek.«).

pridigo govoril v ljubljanskem jezuitskem kolegiju.³⁴ V sklepu spodbudi vernike, naj se odvrnejo od vsega, kar je v njih izdajalskega in slabega.

V zadnjem premišljevanju prikazuje Božjo vsemogočnost.³⁵ Ime vsemogočnega Boga je napisano na zadnjem, petem kamnu Schönlebnove duhovne piramide. Premišljevanje temelji na svetopisemskem odlomku iz druge Mojze-sove knjige: »Sic dices filiis Israel, qui est, misit me ad vos.« (2 Mz 3,14: »Tako reci Izraelovim sinovom: *Jaz sem* me je poslal k vam.«). Uvodoma pojasni, da je Bog že od vsega začetka brez imena, saj si ni mogoče izmisliti imena, ki bi ga lahko v polnosti opisalo in določilo. Samo Bog, tako povzame sv. Bonaventuro, lahko sebe v polnosti razume, zato se lahko tudi samo sam ustrezno poimenuje. Ko iz uvoda preide v jedrni del pridige, na kratko povzame bistvo prejšnjih štirih premišljevanj in napove, da se bo še naprej skupaj s Kristusom mudil v vrtu Getsemani. Pove, da se bo pomudil ob treh znamenjih, iz katerih bi po njegovem mnenju Judje zlahka ugotovili, da se v Kristusu skriva Božja vsemogočnost. Prvo znamenje, pravi Schönleben, je mogoče razbrati iz Judovih besed: »Tisti, ki ga bom poljubil, tistega primite.« (Mt 26,48).³⁶ Bistvena se mu zdi besedna zveza »ipse est«, ki jo nato večkrat ponovi (str. 76) in s tem stopnjuje napetost. Drugo znamenje Kristusove božanskosti prepozna v Kristusovem odgovoru: »jaz sem« (»Ego sum«), zaradi katerega so Judje padli na tla: »Odšli so nazaj in padli na tla.« (Jn 18,6).³⁷ Tretje znamenje je čudež, ko je Kristus z dotikom pozdravil služabnika vélikega duhovnika, ki mu je Peter odsekal uho. V nadaljevanju v Kristusovem imenu sprašuje »Koga iščete?« (»Quem queritis?«) in v odgovorih ponavlja »Ego sum«. Premišljevanje nadaljuje ob odlomku »Abierunt retrorsum & ceciderunt in terram«, ki se mu zdi najprimernejši za opisovanje grešnosti. Skupaj s sv. Gregorjem (str. 79) namreč ugotavlja, da verni in Bogu vdani, ko govorijo z Bogom, padejo na obličje (kot primer navaja preroka Ezekiela in sv. Pavla), grešniki pa vznak, nazaj. Kdor pade na obličje, priznava svojo grešnost in se je kesa, kdor pa vznak, izgublja življenje in ne ve, v kakšen greh in nevarnost se podaja. Ob tem se Schönleben ne more načuditi, kako je lahko Kristus z eno samo besedo sovražnike podrl na tla, a so ti kljub temu ostali trdovratni v svoji zlobi. Na koncu premišljevanja zapiše, da mu zmanjkuje moči za premišljevanje drugih skrivnosti bridkega trpljenja in da jih prepušča pobožnim premišljevanjem poslušalcev. Očitno je bila zbirka postnih pridig vsebinsko širše zasnovana, a se je bil Schönleben zaradi časovne stiske prisiljen omejiti. V tej pridigi je

³⁴ Prav tam, str. 69–70: »Ists mir auch erlaubt die Marianischen Sodales mit disen Worten anzureden? Sodalıs qua gratia huc venisti?«

³⁵ Prav tam, str. 73–88.

³⁶ Prav tam, str. 76: »Quemcunque osculatus fuero ipse est, tenete eum.«

³⁷ Prav tam, str. 77: »Abierunt retrorsum & ceciderunt in terram.«

zanimivo vzporedno nizanje latinskih in nemških citatov. Čeprav ima sicer Schönleben navado vse latinske citate prevesti v nemščino, se tukaj – kot v nekakšnem dialogu – prepletata nemščina in latinščina. Ob tem je potrebno poudariti, da gre za splošno znane latinske misli, ki so bile verjetno razumljive širši publiki (str. 78–79).

Na konec prvega zvezka je dodal še eno premišljevanje za veliki petek, in sicer o umirajočem Kristusu, ki obsega kar 31 strani.³⁸ Naslavlja ga odlomek iz Janezovega evangelija: »Et inclinatio capite tradidit spiritum.« (Jn 19,30: »In nagnil je glavo in izročil duha.«). Zanimivo je, da to premišljevanje za razliko od ostalih v prvi knjigi v naslovu imenuje pridiga (»Zusatz-Predig«), v podnaslovu pa »premišljevanje«.

Pridige drugega dela nemške zbirke je naslovil *Geistliche Walfahrt zu dem heiligen Grab Christi, in siben Stationes oder Betrachtungen abgetheilet, und auff die Sechs Fasten-Sontag gerichtet. Mit Beyfügung zweyer Zusatz-Predigen für den h. Charfreytag* (»Duhovno romanje k svetemu Kristusovemu grobu, razdeljeno v sedem postaj ali premišljevanj, namenjenih šestim postnim nedeljam. S pristavkom dveh dodatnih pridig za veliki petek.«).³⁹ Iz naslova vidimo, da jih je namenil slovesnemu obhajanju šestih postnih nedelj in jim dodal še dve pridigi za veliki petek. Napisane so v obliki premišljevanj o romanju k božjemu grobu, ki so razdeljena v sedem postaj (str. 1–80). Prva, druga in sedma postaja imajo po eno premišljevanje. Premišljevanji pri tretji in četrti ter enako pri peti in šesti postaji pa sta združeni v eno. Čeprav Schönleben govori o sedmih premišljevanjih romanja k božjemu grobu, jih je dejansko samo pet. Prvo premišljevanje osvetljuje zadnjo večerjo,⁴⁰ drugo Oljsko goro,⁴¹ tretja in četrta postaja v enem premišljevanju prikazujeta Kristusa pri velikih duhovnikih Ani in Kajfi.⁴² Prav tako združeno je premišljevanje pete in šeste postaje, ki opisuje Jezusovo sodbo in sramotenje pri Pilatu in Herodu.⁴³ Premišljevanje zadnje, tj. sedme, postaje prikazuje križanje na Kalvariji.⁴⁴ Drugi del postnih pridig zaokrožata sklepno premišljevanje (»Dopolnjeno je«) pri sedmi postaji Kristusovega trpljenja na Kalvariji⁴⁵ in dodatna pridiga za veliki petek (»Preobilje Božje ljubezni«).⁴⁶

³⁸ Prav tam, str. 89–120.

³⁹ Prim. Deželak Trojar, J. L. Schönleben: 400-letnica njegovega rojstva, str. 123.

⁴⁰ Schönleben, *Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen*, 2. del, str. 1–14.

⁴¹ Prav tam, str. 15–31.

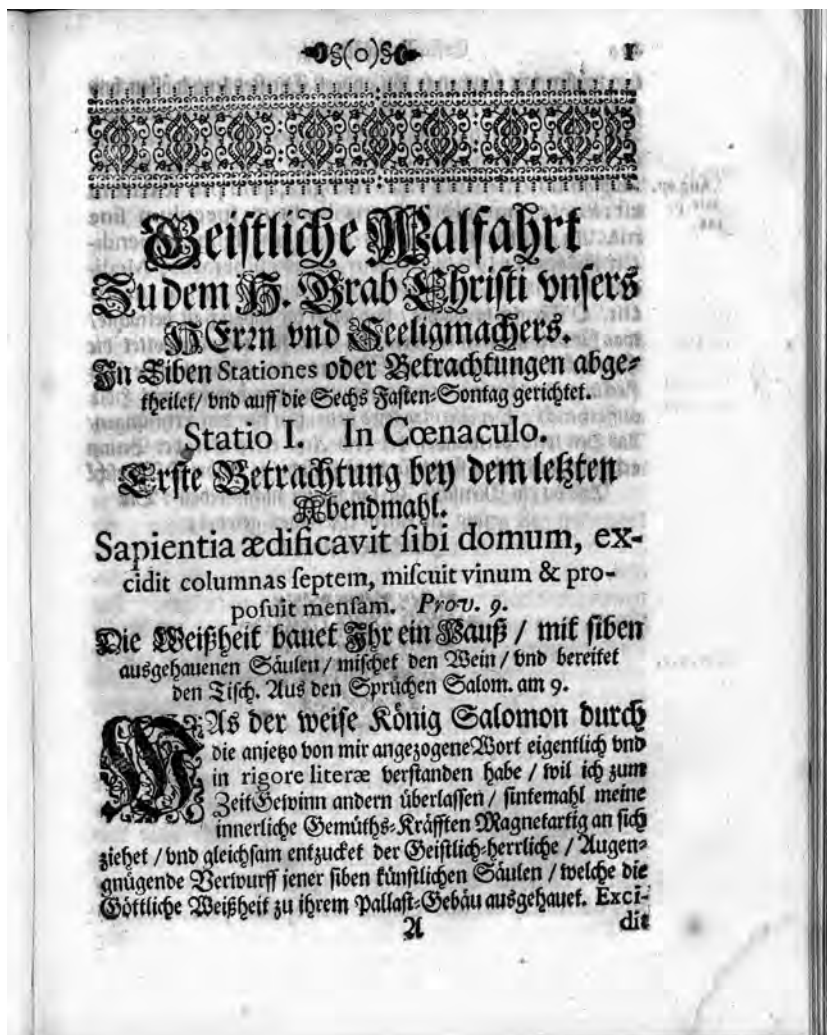
⁴² Prav tam, str. 32–46.

⁴³ Prav tam, str. 47–63.

⁴⁴ Prav tam, str. 64–80.

⁴⁵ Prav tam, str. 81–96.

⁴⁶ Prav tam, str. 97–124.

Slika 2: Prva stran drugega zvezka nemških postnih pridig.
(Vir: arhiv NUK – Schönleben, *Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen*, Salzburg, 1668.)

Avguštin Stegenšek in Marijan Smolik sta opozorila na možno povezavo Schönlebnovega drugega zvezka postnih pridig z ljubljansko romarsko potjo

k božjemu grobu pri cerkvi sv. Štefana v tedanji Štepanji vasi.⁴⁷ To je mogoče sklepati iz naslovnice, ki omenja (duhovno) romanje k božjemu grobu, in iz števila sedmih postaj, ravno toliko kot jih je bilo v ljubljanskem primeru (če poleg petih slopnih znamenj štejeemo tudi prvo v stolnici in zadnjo pri božjem grobu).⁴⁸ K temu napeljuje tudi Schönlebnova omemba ljubljanske romarske poti k božjemu grobu v uvodnem premišljevanju drugega zvezka latinske zbirke pridig. Kot prvi jo je omenil vzporedno z opisom postaj dunajske romarske poti k božjemu grobu v kraju Hernalds blizu Dunaja.⁴⁹ Ker se ljubljanske postaje romarske poti k božjemu grobu navezujejo na skrivnosti žalostnega dela rožnega venca, dunajske pa na sedem Jezusovih padcev,⁵⁰ se je v njuno mnenje pozneje podvomilo.⁵¹ Kot verjetnejša se je zdela povezuje s postajami Kristusovega trpljenja, ki so vodile romarje k božjemu grobu v Hernalsu pri Dunaju. Pobudo za njihovo gradnjo je dal jezuit Karl Musart, ki je v ta namen še pred gradnjo pripravil molitvenik z opisom jeruzalemskih svetih krajev, postaj Kristusovega trpljenja in molitvami ob vsaki postaji. Vse to je lahko Schönleben videl na lastne oči, ko se je šolal in deloval na Dunaju.⁵² Glede na doslej znana dejstva je gotovo, da se je Schönleben pri snovanju drugega zvezka nemških in latinskih postnih premišljevanj naslonil zlasti na znane jezuitske zglede, ki jim je bil osebno priča na Dunaju.⁵³ Nekoliko preseneča dejstvo, da ljubljanske romarske poti k božjemu ni omenil že v prvi izdaji postnih pridig leta 1668. Kot ljubljanski stolni dekan jo je gotovo dobro poznal, saj je ravno v tistem času doživljala velik razcvet.⁵⁴ Kljub temu se možnih Schönlebnovih navezav na ljubljansko romarsko pot k božjemu grobu ne sme popolnoma ovreči. Še posebej zato, ker je iz dokumentov Nadškofijskega arhiva v Ljubljani razvidno, da se je ljubljanska romarska pot zgledovala po dunajski.⁵⁵ Da bi lahko podrobneje opredelili ozadje nastajanja drugega zvezka Schönlebnovih postnih premišljevanj, bi morali preučiti vse možne dunajske (jezuitske) vplive, upodobitve na ljubljanskih znamenjih ter božjem grobu, na pasijonsko tematiko nanašajoče se likovno gradivo in pobožnosti, ki so se

⁴⁷ Stegenšek, *Zgodovina pobožnosti križevega pota*, str. 49, 51; Smolik, *Pridigar*, mariolog, str. 408.

⁴⁸ Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del, naslovnica; Kemperl, *Cerkev sv. Štefana*, 45–46.

⁴⁹ Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Allocutio Praeliminaris«, str. 4–5: »Id quod ante annum 1640. Viennae Austriae, Anno 1654. etiam Labaci Carnioliae Metropoli institutum in hanc diem magno cum fructu animarum adhuc videmus continuari.«

⁵⁰ Šerbelj, *Križev pot Antona Cebeja*, str. 42–44, 58–60.

⁵¹ Kemperl, *Cerkev sv. Štefana*, str. 50–51.

⁵² Šerbelj, *Križev pot Antona Cebeja*, str. 43–44; Kemperl, *Cerkev sv. Štefana*, str. 48–51.

⁵³ Šerbelj, *Križev pot Antona Cebeja*, str. 44, 58–59; Kemperl, *Cerkev sv. Štefana*, str. 50–51.

⁵⁴ Šerbelj, *Križev pot Antona Cebeja*, str. 60; Kemperl, *Cerkev sv. Štefana*, str. 42–44.

⁵⁵ Kemperl, *Cerkev sv. Štefana*, str. 48–49.

ob njih razvile (Dolničarjev molitvenik *Rivus Lachrymarum* in Valvasorjeva *Pasijonska knjižica*),⁵⁶ in nato Schönlebova postna premišljevanja brati v luči teh ugotovitev. Zaradi kompleksnosti vprašanj je to naloga za katero od prihodnjih razprav.

O romarski poti k ljubljanskemu božjemu grobu je pozneje pisal tudi Valvasor, ki je navedel, da so tja v postnem času romale množice ljudi.⁵⁷ Temeljni kamen za posnetek jeruzalemskega Božjega groba so ob spodbudi in finančnem botrstvu ljubljanskega prošta Janeza Andreja pl. Stemberga ob cerkvi sv. Štefana v Štepanji vasi postavili na veliki petek leta 1653. Dokončan je bil 6. marca naslednje leto in je bil prvi primerek te vrste v notranjeavstrijskih deželah. Ustanovnik Stemberg si je poleg kapele božjega groba zamislil še sedem postaj Kristusovega trpljenja. V ta namen so pozneje, med letoma 1655 in 1657, zgradili pet znamenj, ki so prikazovala skrivnosti žalostnega dela rožnega venca. Leta 1660 so jim dodali table z molitvami in jih zavarovali z ograjami. Znamenja so imela obliko pravokotnih ali kvadratnih slopov, ki so bila zgoraj zožena. Pokrivalo so jih četverokapne strehe s križi. V štiridesetih letih 18. stoletja so jih opremili še z reliefnimi upodobitvami. Prva postaja (zadnja večerja) je bila v stolnici pri sliki Zadnje večerje. Druga postaja (Oljska gora) je bila pri prvem slopnem znamenju z upodobitvijo Oljske gore (stalo je nasproti sedanjega Dijaškega doma Ivana Cankarja). Tretjo postajo (Kristusovo kronanje s trnjem) je zaznamovalo drugo slopno znamenje, ki je stalo na Poljanski cesti (ob nekdanji hišni številki 58). Tretje znamenje je stalo poleg mostu čez Gruberjev prekop in je prikazovalo četrto postajo Kristusovega trpljenja (bičanje). Peta postaja (Kristus, ki nese križ) je bila upodobljena na četrtem znamenju na nekdanjem Lozarjevem trgu. Peto znamenje, ki je upodabljalo šesto postajo Kristusovega trpljenja (križanje), je stalo ob božjem grobu. Spomin zadnje, sedme postaje Kristusovega trpljenja (smrt) pa so opravili v kapeli božjega groba.⁵⁸ Spomin na to, kako je potekala štepanjska pobožnost, se je ohranil s pomočjo molitvenika *Rivus Lachrymarum*, ki ga je napisal Janez Gregor Dolničar. V njem je premišljevanje posameznih postaj Kristusovega trpljenja, ki se je do leta 1692 iz sedmih razširilo že v šestnajst postaj, predstavljeno v obliki molitve, premišljevanja in litanij.⁵⁹ Podrobnejši uvid v pasijonsko pobožnost na naših tleh nam omogočajo tudi Valvasorjeve upodobitve Kristusovega trpljenja, ki jih je leta 1679 zbral v drobni knjižici

⁵⁶ Kemperl, *Rivus Lachrymarum*, str. 49; Cevc, *Valvasorjeva Pasijonska knjižica*, str. 42–43.

⁵⁷ Valvasor, *Die Ehre*, zv. 3, knj. 11, str. 696.

⁵⁸ Prim. Kemperl, *Cerkev sv. Štefana*, str. 37–41 in 45–46.

⁵⁹ Kemperl, *Rivus Lachrymarum*, str. 49–50.

z naslovom *Dominicae passionis icones*, danes pa je bolj znana po svojem opisnem naslovu (*Pasijonska knjižica*).⁶⁰

Schönlebnove latinske postne pridige *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis* (1673), 1. in 2. zvezek

Schönleben je vse svoje zbirke pridig želel izdati tako v nemščini kot latinščini, a dejansko je namero uspel uresničiti le pri postnih pridigah. Latinska izdaja z naslovom *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis* je izšla leta 1673 v dveh zvezkih pri tiskarju Haanu v Salzburgu. Ker je nemške pridige v latinski izdaji predelal in razširil, je ta po obsegu precej narasla in se skoraj podvojila.⁶¹ Prvi zvezek *Sacra pyramis Jesu Christo, servatori mundi in monte Oliveti agonizanti erecta et decem piis considerationibus paraeneticis memoriae repraesentata. Adiectis duabus considerationibus pro die parasceves* (»Sveta piramida, zgrajena Jezusu Kristusu Odrašeniku sveta, ki bije smrtni boj na Oljski gori, in predočena spominu z desetimi pobožnimi spodbudnimi premissljevanji. Z dvema dodanima premissljevanjema za veliki petek«) je posvetil svojemu prijatelju in dobrotniku Juriju Žigi Gallenbergu.⁶²

Vsako nemško premissljevanje je predelal v dve latinski (glej tabelo 1). Nastalo je deset premissljevanj za postne petke in dve dodatni za veliki petek. V latinski različici svete piramide je vsako ime na temeljnih kamnih svete piramide postalo izhodišče za dve premissljevanji.⁶³ Iz nemškega prvega premissljevanja je nastalo premissljevanje o poslušnem oziroma pokornem Abrahamu⁶⁴ in o njegovi molitvi.⁶⁵ Potrpežljivi Izak iz nemške izdaje je bil v latinski različici predstavljen kot spoštljivi⁶⁶ in velikodušni⁶⁷ Abrahamov sin. Če je v nemški izdaji v tretjem premissljevanju Schönleben občudoval Jakobovo pobožnost in povezanost z Bogom, pa ga je v latinski izdaji naslikal kot okrepčanega Jakoba (peto premissljevanje)⁶⁸ in nato razmišljal o njegovem

⁶⁰ Cevc, Valvasorjeva Pasijonska knjižica, str. 42–44.

⁶¹ Schönleben, *Tractatus geminus*, 1. del: »Praemonitio ad lectorem«, 1. str.: »[...] Quadragesimale, quod a pluribus Latinum desideravi animadverteram, resumpsi, Latio donavi, et reiectis nonnullis, adiectis aliis ad maiorem utentium commoditatem in plures considerationes distribui, quo factum ut labor primus secundis fere in duplum excreverit.«

⁶² Prav tam, »Dedicatoria«.

⁶³ Prim. Deželak Trojar, J. L. Schönleben: 400-letnica njegovega rojstva, str. 123–124.

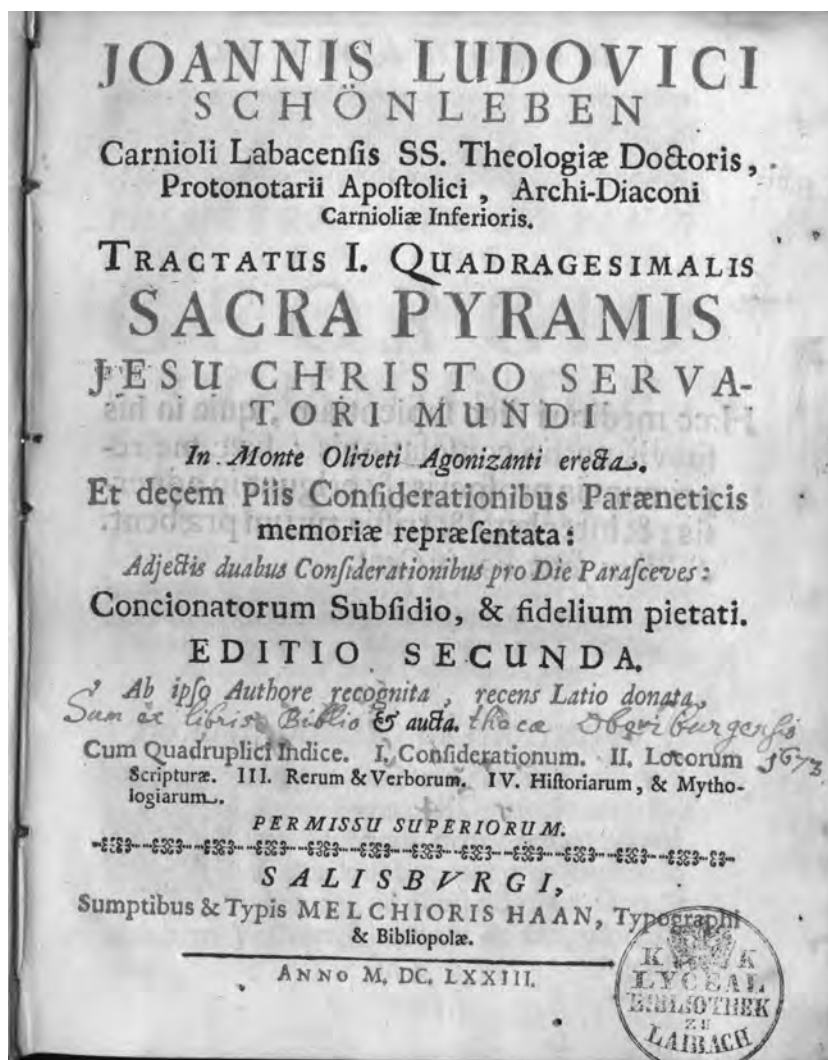
⁶⁴ Schönleben, *Tractatus geminus*, 1. del, str. 1–16.

⁶⁵ Prav tam, str. 17–33.

⁶⁶ Prav tam, str. 34–47.

⁶⁷ Prav tam, str. 48–69.

⁶⁸ Prav tam, str. 70–81.

Slika 3: Naslovnica prvega zvezka Schönlebnovih latinskih postnih pridig.
(Vir: arhiv NUK – Schönleben, *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*, Salzburg, 1673.)

boju (šesto premišljevanje).⁶⁹ Pri Mojzesu je izpostavil njegovo pastirsko vlogo in zvestobo (sedmo premišljevanje),⁷⁰ poudaril pa je tudi njegovo krotkost

⁶⁹ Prav tam, str. 82–93.

⁷⁰ Prav tam, str. 93–103.

(osmo premišljevanje).⁷¹ Peto nemško premišljevanje o Božji vsemogočnosti je predelal v premišljevanje o Božji srčnosti⁷² in o Bogu kot potrpežljivem pomočniku ter plačniku.⁷³ Prvi zvezek zaokrožujeta dve premišljevanji za veliki petek. V prvem Schönleben razmišlja o čezmernosti in neizmernosti bolečine, ki jo je moral Kristus pretrpeti na veliki petek.⁷⁴ V drugem poudarja veličino njegove ljubezni in žrtve za človeštvo. V Božji odločitvi, da kljub drugačnim možnostim odrešitve človeštva sebe ponudi kot žrtev za grehe, prepozna presežnost Božje ljubezni.⁷⁵

Tabela 1: Pregled naslovov in premišljevanj prvega zvezka nemških (1668) in prvega zvezka latinskih (1673) postnih pridig.

1. ZVEZEK NEMŠKIH POSTNIH PRIDIG (1668)	1. ZVEZEK LATINSKIH POSTNIH PRIDIG (1673)
1. premišljevanje: poslušni Abraham (»Der Behorsambe Abraham«): »Cecidit Abraham pronus in faciem« (Gen. 17.)	1. premišljevanje: ubogljivi Abraham (»Abraham obediens«): »Egressus est itaque Abram sicut praeceperat ei Dominus.« (Gen. 12.)
2. premišljevanje: potrpežljivi Izak (»Der Geduldige Isaac«): »Dixit Isaac Patri suo: Pater mi.« (Gen. 22.)	2. premišljevanje: Abraham, ki moli (»Abraham adorans«): »Cecidit Abraham pronus in faciem.« (Gen. 17. v. 3.)
3. premišljevanje: z Bogom združeni Jakob (»Der mit Gott vereinigte Jacob«): »Surgens ergo Jacob tulit lapidem &c.« (Gen. 28)	3. premišljevanje: pobožni Izak (»Isaac pius«): »Dixit Isaac Patri suo: Pater mi.« (Gen. 22.)
4. premišljevanje: krotki Mojzes (»Der Sanftmütige Moyses«): »Moyseus vir mitissimus super omnes homines.« (Num. 12)	4. premišljevanje: velikodušni Izak (»Isaac magnanimus«): »Ecce ignis & ligna: ubi est victima holocausti?« (Gen. 22.)
	5. premišljevanje: okrepani Jakob (»Jacob confortatus«): »Mansit solus, & ecce vir luctabatur cum eo.« (Gen. 32.)
	6. premišljevanje: borec Jakob (»Jacob luctator«): »Dimitte me jam enim ascendit aurora.« (Gen. 32.)
	7. premišljevanje: zvesti pastir Mojzes (»Moyses pastor fidelis«): »Moyses autem pascebat oves.« (Exodi. 3.)
	8. premišljevanje: najkrotkejši Mojzes (»Moyses mitissimus«): »Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra.« (Num. 12.)

⁷¹ Prav tam, str. 104–122.

⁷² Prav tam, str. 123–134.

⁷³ Prav tam, str. 135–146.

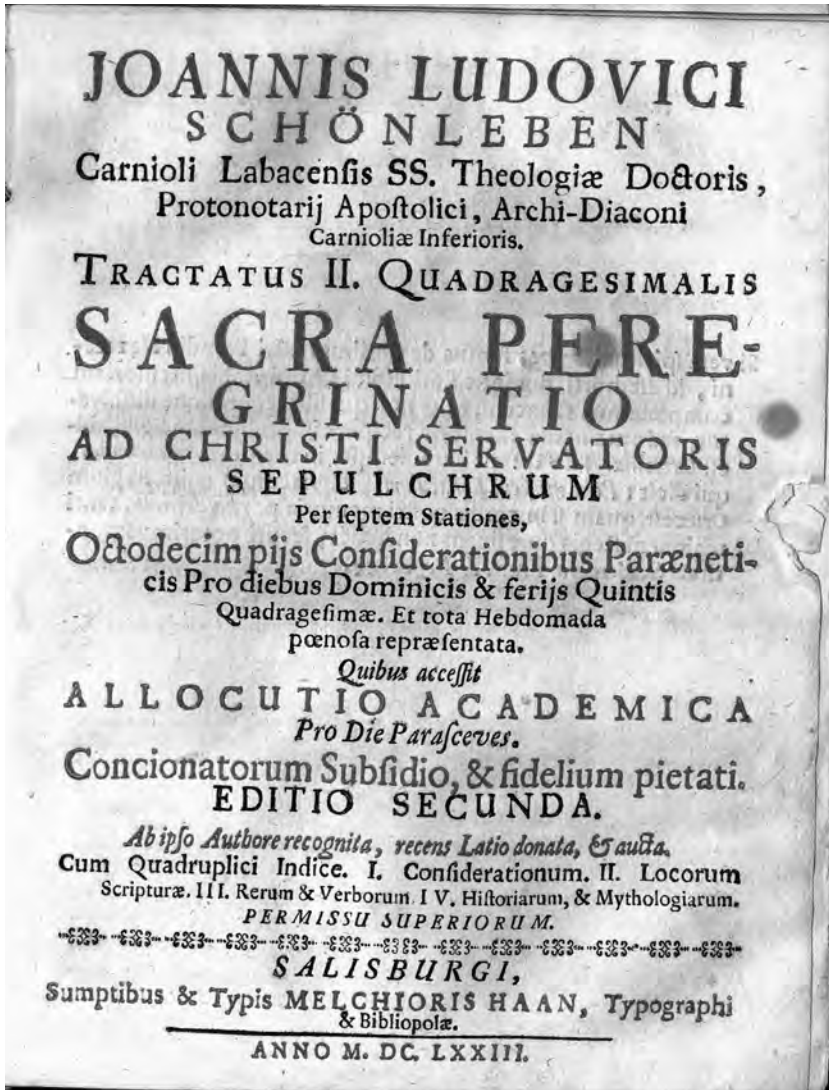
⁷⁴ Prav tam, str. 147–161.

⁷⁵ Prav tam, str. 161–174.

1. ZVEZEK NEMŠKIH POSTNIH PRIDIG (1668)	1. ZVEZEK LATINSKIH POSTNIH PRIDIG (1673)
5. premišljevanje: vsemogočni Bog (»Der Allmögliche Gott«): »Sic dices Filiis Israël, qui est misit me ad vos.« (Exodi. 3.)	9. premišljevanje: srčni in mogočni Bog (»Deus fortis et potens«): »Sic dices filiis Israël: qui est misit me ad vos.« (Exodi. 3.) 10. premišljevanje: Bog – potrpežljivi plačnik (»Deus patiens redditor«): »Ego sum Alpha & Omega, principium et finis, dicit Dominus Deus: qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens.« (Apoc. I. v. 8.)
dodatno premišljevanje za veliki petek: umirajoči Jezus (»Der Sterbende Jesus«): »Et inclinatio capite tradidit spiritum.« (Joan. 19.)	1. premišljevanje za veliki petek: čezmernost bolečine (»Excessus doloris«): »O vos omnes, qui transitis per viam, attendite, & videte, si est dolor, sicut dolor meus.« (Thren. I. v. 12.) 2. premišljevanje za veliki petek: čezmernost ljubezni (»Excessus amoris«): »Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo.« (Ad Ephes. 5.)

Primerjava sinopsisov (tj. kratkih vsebinskih pregledov posameznih premišljevanj) nemške in latinske izdaje je privedla do zanimivih ugotovitev. Sinopsis prvega nemškega in prvega latinskega premišljevanja se v glavnih obrisih ujemata med seboj. Sinopsis drugega latinskega premišljevanja pa nakazuje, da gre najverjetneje za novo besedilo, ki je nastalo neodvisno od nemške izdaje. Podobno je pokazala primerjava drugega nemškega in tretjega ter četrtega latinskega premišljevanja: tretje latinsko se vsebinsko večinoma ujema z drugim nemškim, medtem ko je četrto v glavnem novo besedilo. Peto in šesto latinsko besedilo sta svobodni predelavi in izpeljavi tretjega nemškega. Sedmo latinsko vsebinsko sovpa s četrnim nemškim, osmo latinsko pa je verjetno nastalo na novo. V devetem in desetem latinskem premišljevanju se zgodi podobno kot v petem in šestem, le da deveto kaže več ujemanja z nemško predlogo, deseto pa je predelano z več svobode. Dodatek obeh zvezkov, ki je namenjen obhajanju skrivnosti velikega petka, je medsebojno v glavnem neodvisen.

Drugi zvezek nemških postnih pridig je bil pri prevajanju in predelavi deležen temeljitejše preobrazbe kakor prvi. Drugi zvezek latinskih pridig je Schönleben naslovil *Sacra peregrinatio ad Christi servatoris sepulchrum. Per septem stationes, octodecim piis considerationibus paraeneticis pro diebus dominicis et feriis quintis quadragesimae. Et tota Hebdomada poenosa repraesentata. Quibus accessit allocutio academica pro die parasceves* (»Sveto romanje h grobu Kristusa Odrešenika, predstavljeno v sedmih postajah in osemnajstih pobožnih premišljevanjih za postne nedelje ter četrte in vse

Slika 4: Naslovnica drugega zvezka latinskih postnih pridig.
(Vir: arhiv NUK – Schönleben, *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*,
Salzburg, 1673.)

dneve velikega tedna, ki jim je dodan akademski nagovor za veliki petek»). Posvetil ga je članom bolonjske *Akademije gelatov*.⁷⁶ Nemška premissljevanja za postne nedelje, sklepno pridigo pri sedmi postaji Kristusovega trpljenja na Kalvariji in dodano pridigo za veliki petek je Schönleben predelal in dopolnil tako, da je iz devetih nemških (dejansko sedmih, ker sta tretje in četrto ter peto in šesto združeni v eno) nastalo dvajset latinskih premissljevanj. Uvodnemu nagovoru (»Allocutio praeliminaris«) je izmenjaje sledilo šest premissljevanj za postne nedelje in šest za postne četrtke.⁷⁷ Tem je pridružil šest premissljevanj za dneve velikega tedna (»hebdomada poenosa«) od ponedeljka do velikega petka (za veliki petek sta bili predvideni dve)⁷⁸ in na konec zvezka dodal še eno premissljevanje za veliki petek. Celoto zaokrožujeta uvodno premissljevanje (»Allocutio praeliminaris«)⁷⁹ in sklepni akademski nagovor na veliki petek (»Allocutio academica in parasceve«).⁸⁰

Zanimivo je, da je Schönleben, čeprav so se nemška premissljevanja za postne nedelje v latinski izdaji razširila s premissljevanji za postne četrtke in dneve velikega tedna, na zunaj ohranil delitev na sedem postaj romanja k božjemu grobu. Če so bila nemška premissljevanja tretje ter četrte in pete ter šeste postaje združena, pa so v latinski vsa postala samostojna. Število premissljevanj v posameznih postajah niha od ena do osem.⁸¹ Uvodnemu premissljevanju sledijo tri premissljevanja (umivanje nog, ustanovitev in povelicanje najsvetejšega zakramenta), ki so vključena v prvo postajo Kristusovega trpljenja (zadnja večerja). Pri drugi postaji (Oljska gora) sta dve premissljevanji (odhod na vrt in krvavi pot), pri tretji (pri Ani: ječa in zaničevanje), četrta (pri Kajfi: zaušnice in obtožbe) in peti (pri Herodu: zasramovanje) pa po eno. Dogodke šeste postaje (pri Pilatu) je podal v dveh premissljevanjih (bičanje; kronanje in »glej človek«). Sedma postaja Kristusovega trpljenja (na Kalvariji) je obdelana najširše in najbolj kompleksno, saj obsega osem premissljevanj (nošenje križa, križanje, čudežna znamenja, testament, vojaški plen, spomenik, umiranje, smrt).⁸² Zbirko postnih pridig zaključuje t. i. akademski nagovor na veliki

⁷⁶ Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Epistola dedicatoria«. Prim. Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*, str. 192 in 396.

⁷⁷ Prvo premissljevanje je namenjeno četrtku po pepelnici, drugo prvi postni nedelji; do dvanajste točke se nato izmenjaje zvrstijo premissljevanja za vse postne četrtke in nedelje do vključno cvetne nedelje.

⁷⁸ Velikemu tednu od ponedeljka do četrta so namenjena premissljevanja od zaporedne številke trinajst do šestnajst, velikemu petku pa sedemnajsto in osemnajsto premissljevanje.

⁷⁹ Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del, str. 1–7.

⁸⁰ Prav tam, str. 238–247.

⁸¹ Število premissljevanj po posameznih postajah romanja k božjemu grobu: Statio I.: 3, Statio II.: 2, Statio III.: 1, Statio IV.: 1; Statio V.: 1; Statio VI.: 2; Statio VII.: 8.

⁸² Prim. Deželak Trojar, J. L. Schönleben: 400-letnica njegovega rojstva, str. 125–126.

petek, ki obravnava napis nad križanim (»titulus crucifixi«). Pridrevnik »akademski« nakazuje priložnost, za katero je bil pripravljen. Schönleben namreč uvodoma nagovarja zbrano akademsko občestvo: člane teološke, filozofske in medicinske fakultete. Nastal je v njegovem jezuitskem obdobju, in sicer v času njegovega delovanja na Dunaju (v letih 1648/49 ali 1652/53).⁸³ Gre za eno redkih prič Schönlebnevega jezuitskega pridigarkega udejstvovanja.⁸⁴ Razlike in podobnosti med nemško in latinsko izdajo drugega zvezka premišljevanj se najlepše vidijo v spodnji preglednici (glej tabelo 2).

Tabela 2: Pregled naslovov in premišljevanj drugega zvezka nemških (1668) in drugega zvezka latinskih (1673) postnih pridig.

2. ZVEZEK NEMŠKIH POSTNIH PRIDIG (1668)	2. ZVEZEK LATINSKIH POSTNIH PRIDIG (1673)
	<p><u>Uvodno premišljevanje</u> (»Allocutio praeliminaris«): »Sapientia aedificavit sibi domum, excidit columnas septem, miscuit vinum, et proposuit mensam.« (Proverb. 9.)</p>
1. postaja: zadnja večerja	
<p><u>1. premišljevanje</u>: »Sapientia aedificavit sibi domum, excidit columnas septem &c.« (Proverb. 9.)</p>	<p><u>1. premišljevanje</u> (četrtek po pepelnici): umivanje nog (»lotio pedum«) »Cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos.« (Joan. 13.)</p>
	<p><u>2. premišljevanje</u> (1. postna nedelja): ustanovitev najsvetejšega zakramenta (»Institutio Sanctissimi Sacramenti«) »Memoriam fecit mirabilium suorum misericors et miserator Dominus, escam dedit timentibus.« (Psal. 110.)</p>
	<p><u>3. premišljevanje</u> (2. postni četrtek): poveličanje najsvetejšega zakramenta (»Laus Sanctissimi Sacramenti«) »Laudis thema specialis, panis vivus et vitalis.« (Hymn. S. Tho.)</p>
2. postaja: Oljska gora	
<p><u>2. premišljevanje</u>: »Et hymno dicto exierunt in montem Oliveti.« (Matth. 26.)</p>	<p><u>4. premišljevanje</u> (2. postna nedelja): odhod na vrt (»exitus ad hortum«) »Et hymno dicto exierunt in montem.« (Matth. 26.)</p>
	<p><u>5. premišljevanje</u> (3. postni četrtek): krvavi pot (»sudor sanguineus«) »Et factus est sudor ejus sicut guttae sanguinis decurrentis in terram.« (Lucae 22.)</p>

⁸³ Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*, str. 370.

⁸⁴ Prim. Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*, str. 370–375.

2. ZVEZEK NEMŠKIH POSTNIH PRIDIG (1668)	2. ZVEZEK LATINSKIH POSTNIH PRIDIG (1673)
3. in 4. postaja: pri Ani in Kajfi	3. postaja: pri Ani
<u>3. in 4. premissljevanje</u> (skupaj): »Et ligaverunt eum. Et adduxerunt eum ad Annam primum. Et misit eum Annas ligatum ad Caipham.« (Joan. 18.)	<u>6. premissljevanje</u> (3. postna nedelja): ječa in zaničevanje (»vincula et conculcatio«) »Et ligaverunt eum: et adduxerunt eum ad Annam primum. Et misit eum Annas ligatum ad Caipham Pontificem.« (Joan. 18. V. 13. & 24.)
	4. postaja: pri Kajfi <u>7. premissljevanje</u> (4. postni četrtek): zaušnice in obtožbe (»alapae et accusatio«) »Expuerunt in faciem ejus, et colaphis eum caeciderunt. Princeps autem sacerdotem et omne concilium quaerebant falsum testimonium contra Jesum.« (Matth. 26., Joan. 18.)
5. in 6. postaja: pri Pilatu in Herodu	5. postaja: pri Herodu
<u>5. in 6. premissljevanje</u> (skupaj): »Jesus Nazareus Rex Judaeorum.« (Joan. 19.)	<u>8. premissljevanje</u> (4. postna nedelja): zasramovanje (»illusio«) »Dilectus meus candidus et rubicundus.« (Cant. 5)
	6. postaja: pri Pilatu <u>9. premissljevanje</u> (5. postni četrtek): bičanje (»flagellatio«) »Dilectus meus candidus et rubicundus.« (Cant. 5)
	<u>10. premissljevanje</u> (5. postna nedelja): kronanje in »glej človek« (»coronatio et ecce homo«) »Et plectentes coronam de spinis posuerunt super caput ejus.« (Matth. 27)

2. ZVEZEK NEMŠKIH POSTNIH PRIDIG (1668)	2. ZVEZEK LATINSKIH POSTNIH PRIDIG (1673)
7. postaja: na Kalvariji	
7. <u>premišljevanje</u> : »Tenebrae factae sunt super universam terram.« (Matth. 27)	11. <u>premišljevanje</u> (6. postni četrtek): nošenje križa (»baiulatio crucis«) »Et bajulans sibi Crucem exivit in eum, qui dicitur Calvariae, locum.« (Joann. 19.)
	12. <u>premišljevanje</u> (6. postna (cvetna) nedelja): križanje (»crucifixio«) »Ascendam in Palmam et apprehendam fructus ejus.« (Cant. 7.)
	13. <u>premišljevanje</u> (ponedeljek velikega tedna): čudežna znamenja (»prodigia«) »Tenebrae factae sunt super universam terram.« (Matth. 27)
	14. <u>premišljevanje</u> (torek velikega tedna): testament (»testamentum«) Dilexit nos et tradidit semetipsum pro nobis.« (Eph. 5.)
	15. <u>premišljevanje</u> (sreda velikega tedna): vojaški plen (»spolia«) »Fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam.« (Isai. 53.)
	16. <u>premišljevanje</u> (četrtek velikega tedna): spomenik (»memoriale«) »Convertentur sedentes in umbra ejus; vivent tritico: Memoriale ejus sicut vinum Libani.« (Osee 14.)
sklepno <u>premišljevanje</u> (»Schluß-Betrachtung«): »Consummatum est.« (Joan. 19.)	17. <u>premišljevanje</u> (veliki petek): glava je omahnila (»inclinatio capitis«) »Et inclinatio capite tradidit Spiritum.« (Joann. 19.)
<u>drugo <u>premišljevanje za veliki petek</u></u> (»II. Betrachtung für den Charfreytag. Göttlicher Liebe Übermaß.«): »O vos omnes qui transitis per viam, attendite & videte, si est dolor sicut dolor meus.« (Thren. 1.)	18. <u>premišljevanje</u> (veliki petek): smrt (»expiratio«) »Justus perit, et non est qui recogitet.« (Isai. 57.)
	<u>Akademski nagovor</u> (»Allocutio academica«) na veliki petek: napis križanega (»titulus crucifixi«) »Occidet Sol in meridie.« (Amos. 8.) »Imposuerunt super caput ejus causam ipsius Scriptam. Hic est Jesus.« (Matth. 27)

V uvodu k drugemu zvezku latinskih postnih pridig je Schönleben napisal, da je bistvo in duša govora to, da je ta dejansko govorjen. Ker to premišljevanjem drugega zvezka manjka, spodbuja bralca, naj jih v svoji duši oživi sam.⁸⁵ Dejstvo, da ta premišljevanja v takšni obliki, kot so napisana, verjetno nikoli niso bila javno podana, pomaga razložiti oblikovno in vsebinsko zapleten sestav drugega zvezka. Je pa potrebno ob tem izrecno poudariti, da jih je gotovo, če ne celotnih pa vsaj posamezne odlomke, predhodno govoril v nemščini ali celo slovenščini. Dokaz za to je zbirka nemški postnih premišljevanj, za katere je v uvodu nedvoumno poudaril, da jih je tudi dejansko javno govoril.⁸⁶

Eden izmed Schönlebovskih latinskih postnih nagovorov se je kot »osamelec« ohranil v zbirki latinskih nedeljskih pridig. Gre za nagovor, ki je, enako kot zgoraj omenjeni sklepni akademski nagovor drugega zvezka postnih premišljevanj, nastal v jezuitskem obdobju, najverjetneje neposredno po posvetitvi v duhovnika. Naslovil ga je *In Parasceve. Allocutio academica, Tri-Tribunal: sacerdotale, pretorium, regium, reum laesae maiestatis*.⁸⁷ Ne vemo, ali je morda izšel kot samostojni tisk in ga je Schönleben samo ponatisnil ali pa ga je za natis v omenjeni zbirki pripravil na podlagi svojih rokopisnih osnutkov. Možno je tudi, da ga je prvotno nameraval natisniti v načrtovani zbirki *Pro-lusionum academicarum libri duo*, in ga je nato, ker ta iz neznanega razloga ni izšla, uvrstil v zbirko nedeljskih pridig.⁸⁸

Neohranjene priče Schönlebove bogate postne pridigarske ustvarjalnosti

Iz ohranjenih seznamov del, ki jih je Schönleben pripravil za tisk, in iz predgovorov njegovih natisnjenih zbirk pridig je mogoče ugotoviti, da je konec šestdesetih in v začetku sedemdesetih let za tisk pripravil tudi pridige za postne sobote in premišljevanja o Jezusovih sedmih poslednjih besedah na

⁸⁵ Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, nepag. (1. str.): »Alterum tractatum de passione Domini [...] tibi exhibeo, benigne lector: corpus sine anima, non tamen sine succo. Orationis anima dictio est, quam absenti communicare non possum: sed tute ipse poteris id anima meliore forsitan animare.«

⁸⁶ Schönleben, *Fasten-Freytag und Sontag-Predigen*: »Vorspruch«, nepag. (1. str.): »[...] weilen aber diese Betrachtungen von mir in Teutscher (obwolen nicht angeborner) Sprach dene Zuhörern vorgetragen worden [...]«

⁸⁷ Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 275–287. Prim. Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*, str. 370; Deželak Trojar, J. L. Schönleben: 400-letnica njegovega rojstva, str. 121.

⁸⁸ Prim. Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*, str. 241, 403.

križu.⁸⁹ Obe zbirki je omenil v predgovoru prvega zvezka nemških postnih pridig: *Die schmerzhaftte Muetter Gottes unter dem Creutz oder geistliche Erinnerungen für die Fasten-Sambstäg* (»Žalostna Mati Božja pod križem ali duhovna premišljevanja za postne sobote«) in *Der gekreutzigte Wolredner oder geistliche Erinnerungen von den 7. Worten Christi am Creutz* (»Križani izvrstni govornik ali duhovna premišljevanja o sedmih Kristusovih besedah na križu«).⁹⁰ Zbirki sta nastajali istočasno kot njegove postne in praznične pridige. Za tisk sta bili pripravljene leta 1669,⁹¹ leta 1672 pa sta bili že tik pred tiskom (»da stamparsi prossimamente«).⁹² Ob tem preseneča, da jih Valvasor v svojem popisu Schönlebnovih rokopisov ni omenil. To govori v prid Schönlebnovi ustaljeni praksi (predvsem za snovanje njegovih zgodovinskih in genealoških spisov), da je svoja dela dolgo časa pilil, spreminjal in jih nato včasih izdal v povsem novi preobleki. To pomeni, da si je lahko na neki točki urejanja za tisk premislil in pripravljeno gradivo umestil v katero izmed drugih načrtovanih del. Ker se je drugi zvezek latinskih postnih premišljevanj v primerjavi z nemškim (premišljevanja za postne nedelje in veliki petek) razširil v premišljevanja za postne četrte in nedelje ter vse dneve velikega tedna, je zelo verjetno, da je napovedana duhovna premišljevanja preoblikoval in jih uvrstil v drugi zvezek *Tractatus geminus*. Ker sta se obe izvorni rokopisni zbirki izgubili – najverjetneje sta skupaj z drugimi Schönlebnovimi rokopisi, ki so po njegovi smrti prešli v last jezuitskega kolegija v Ljubljani, zgoreli v požaru, ki je leta 1774 uničil knjižnico kolegija⁹³ – tega sklepanja ne moremo utemeljiti s primarnimi viri. Lahko pa ga podkrepimo z Zanijevim pričevanjem o zbirki duhovnih premišljevanj o Kristusovih sedmih besedah na križu. Ob naslovu zbirke je namreč navedel, da so obravnavale skrivnosti velikega tedna (»[...] sacrae considerationes pro VI. feriis quadrages.«).⁹⁴ V drugem zvezku

⁸⁹ Deželak Trojar, Oris J. L. Schönlebn, str. 53–54.

⁹⁰ Schönleben, *Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen*, 1. del: »Vorspruch«, nepag. (2. str.): »Der günstige Leser wolle sich zu Gemüthsbehäglichem Trost dises kleinen Wercks gebrauchen, biss andere mehr von meiner Feder, als die schmerzhaftte Mutter Gottes unter dem Creutz; der gecreutzigte Wolredner [...] nachfolgen.«

⁹¹ Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del, nepag.: »Syllabus operum eiusdem authoris, quae praelo parata sunt.«

⁹² Zani, *Memorie, imprese*, str. 183r–184r: »Da stamparsi prossimamente«: »(3.) Orator Crucifixus, siue de septem Verbis Domini sacrae considerationes pro vj. feriis Quadrages. in 4. (4.) Mater Dolorosa sub Cruce Filij, siue sacrae Considerationes pro sabbathinis diebus Quadragesimae in 4.«

⁹³ Schönleben je ljubljanski jezuitski kolegij v oporoki določil za svojega glavnega dediča, ki je tako postal tudi lastnik njegove osebne knjižnice (z izjemo rokopisnih predlog za spis *Carniola antiaqua et nova*, ki jih je hranil arhiv deželnih stanov).

⁹⁴ Zani, *Memorie, imprese*, str. 183r.

nemške zbirke postnih pridig teh premišljevanj ni, najdemo jih samo v drugem zvezku latinske izdaje pri sedmi postaji Kristusovega trpljenja.

Značilnosti Schönlebovih pridig⁹⁵

Po zunanji zgradbi se Schönlebove pridige ujemajo s homiletičnimi predpisi jezuitske pridigarske šole. Delijo se v tri glavne dele: uvod (»exordium«), jedro (»propositio«, »argumentatio«) in zaključek (»conclusio«). Besedilo posamezne pridige ali premišljevanja je razčlenjeno v oštevilčene odstavke. Naslovu pridige sledi navedba priložnosti, ob kateri je bila govorjena ali za katero je napisana. Nato je navedena tema (»thema«) pridige, ki je največkrat zaobjeta v latinskem citatu iz *Svetega pisma*. Sledi kratka predstavitev vsebine po posameznih odstavkih (»Summarisches Begriff«, »Synopsis«). Pri nemški zbirki postnih pridig je še navedena ločeno, na začetku knjige kot del kazala, pri vseh naslednjih pa neposredno za navedbo teme. Šele opisanemu uvodnemu aparatu sledijo oštevilčeni odstavki pridige, ki se delijo v uvod, jedro in zaključek. Dolžina posameznega dela in prehod med njimi se od primera do primera razlikujeta.

Schönlebove pridige temeljijo in izhajajo iz *Svetega pisma*. Zelo rad vzporeja primere *Stare in Nove zaveze*, pri čemer pogosto prehaja v alegorično razlago. Izbrani svetoписemski citati večkrat prevzamejo vlogo mota in se ponavljajo skozi ves govor. To ne preseneča, ker se tudi sicer njegove pridige osredotočajo na eno misel, ki jo zasnuje v uvodu, razvije v jedru in vodi k zaključku. Njegov slog pisanja je zgoščen in jedrnat. Rad se ustavi ob podrobnostih, razpravlja o njih in v podkrepitev povedanega navaja vedno nove primere. Veliko pozornosti Schönleben namenja izbiri snovi (»inventio«), največkrat posega po *Svetem pismu*, cerkvenih očetih in srednjeveških ter novoveških (zlasti jezuitskih) pridigarjih in teologih. Najverjetneje si je pri tem pomagal s številnimi pridigarskimi priročniki. Zelo ljubi so mu tudi posvetni antični pisci. Po dediščini iz antike najpogosteje posega pri navajanju primerov iz preteklosti. Ravno v eksemplih in primerah namreč vidi posebno povedno moč in vzgib, s katerim lahko pridobi poslušalce ali bralce. Skrbno pazi na slovnično pravilnost zapisa svojih misli, a je zaradi preobilja citatov kljub vsemu ponekod težje razumljiv. Pri rabi okrasja tako na ravni misli kot besed kaže veliko spretnost in domiselnost. Izogiba se konceptizmu (t. i. »stilus argutus«) in ga načeloma odklanja, se mu pa kljub temu občasno primeri, da se

---

⁹⁵ Prim. Deželak Trojar, Oris J. L. Schönlebna, str. 54–56; Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*, str. 405–412.

znajde na njegovem izraznem polju. Poslušalcev ne želi samo učiti (»docere«), ampak predvsem ganiti (»movere«), pri čemer si pomaga z nagovori, vzkliki, retoričnimi vprašanji in stopnjevanji. Rad združuje pomensko nezdružljive pojme in uporablja besedne igre. Uporablja metafore, alegorije, sinekdohe, antonomazije, metonimije, litote idr. Pogoste so tudi figure dodajanja: ponavljanje istih ali podobnih besed, polisindeton, asindeton in tudi paralelizmi.

Sklep

Ohranjene in tudi neohranjene nemške ter latinske zbirke Schönlebnovih postnih premišljevanj kažejo na njegovo zanimanje in pozornost, ki ju je namenjal pasijonski tematiki in premišljevanju Kristusovega trpljenja. Z njimi je hotel pretresti poslušalce in bralce ter jih spodbuditi, da bi sočustvovali s trpečim Kristusom in premišljevali skrivnosti njegovega trpljenja. V tem je mogoče prepoznati bistveno prvino, ki njegovo pridigarsko dejavnost – čeprav v njej še ne prepoznavamo tipičnih prvin visokega baroka – povezuje z baročnimi smernicami. Kot vpliv baroka razumemo tudi zavestno prepletanje razuma in čustev, saj je s tem želel vplivati na občutja, voljo in dejanja poslušalcev. Poleg tega lahko med baročne prvine štejemo ustvarjanje napetosti, vnašanje dinamike v dogajanje ter željo po dejavni vključitvi poslušalcev v premišljevanja. S številnimi svetopisemskimi in drugimi citati, ki pri njem postanejo organski del besedila, in viri, ki jih omenja v marginalijah, se Schönleben izkaže kot glasnik baročne erudicije.

VIRI

Arhivski viri

ARSI – Archivum Romanum Societatis Iesu: Austr. 29: ACT – Austria catalogi triennales 1645. 1651, str. 210v.

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana: KAL fasc. 89/26: pismo škofa Rabatte opatu v Dunajskem Novem mestu z dne 6. julija 1668.

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica (Ljubljana): Zbirke pridig Janeza Ludvika Schönlebna:

Fasten-Freytag und Sontag-Predigen. Salzburg: Melchior Haan, 1668.

Feyertäglicher Erquick-Stunden. Erster Theil: Das Winter- und Frühlings-Quartal. Salzburg: Melchior Haan, 1669.

Feyertäglicher Erquick-Stunden, Anderer Theil: Das Sommer- und Herbst-Quartal. Salzburg: Melchior Haan, 1670.

Horae subsecivae dominicales sive Discursus sacri de tempore in dominicas totius anni, Pars hyemalis et verna: ab Adventu ad Pentecosten. Insertis aliquot allocutionibus academicis. Salisburgi: Melchior Haan, 1676.

Horae subsecivae dominicales sive Discursus sacri de tempore in dominicas totius anni, Pars aestiva et autumnalis: a Pentecoste usque ad Adventum. Annexis aliquot panegyricis academicis. Salisburgi: Melchior Haan, 1676.

Tractatus geminus de mysteriis Dominicæ passionis, Tractatus I. quadragesimalis, Sacra pyramis Jesu Christo servatori mundi in monte Oliveti agonizanti erecta. Salisburgi: Melchior Haan, 1673.

Tractatus geminus de mysteriis Dominicæ passionis, Tractatus II. quadragesimalis, Sacra peregrinatio ad Christi servatoris sepulchrum. Salisburgi: Melchior Haan, 1673.

LITERATURA

- Cevc, Emilijan: Valvasorjeva Pasijonska knjižica. *Janez Vajkard Valvasor: Pasijonska knjižica 1679* (reproducirani ponatis). Ljubljana: Cankarjeva založba, 1970, str. 37–60.
- Deželak Trojar, Monika: Oris J. L. Schönlebna kot govornika in pridigarja. *Jezik in slovstvo*, 61/3–4, 2016, str. 49–58.
- Deželak Trojar, Monika: *Janez Ludvik Schönleben (1618–1681): oris življenja in dela.* Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2017.
- Deželak Trojar, Monika: J. L. Schönleben: 400-letnica njegovega rojstva in 350-letnica prve izdaje njegovih postnih pridig. *Pasijonski doneski*, 13, 2018 (*Doneski* 39, *Memorabilia Locopolitana* 27), str. 117–129.
- Deželak Trojar, Monika: Schönlebnovo latinsko premišljevanje za veliki petek: Čemernost bolečine (1673). *Pasijonski doneski*, 15, 2020 (*Doneski* 41, *Memorabilia Locopolitana* 33), str. 33–48.
- Kemperl, Metoda: Cerkev sv. Štefana in kapela božjega groba v Štepanji vasi v Ljubljani. *Acta historiae artis Slovenica*, 4, 1999, str. 37–52.
- Kemperl, Metoda: Rivus Lachrymarum: kapela božjega groba pri cerkvi sv. Štefana v Štepanji vasi v Ljubljani ter tamkajšnje baročne pasijonske pobožnosti. *Tretji dan*, 29/4, 2000, str. 45–55.
- Smolik, Marijan: Pridigar, mariolog in zgodovinar Janez Ludvik Schönleben. *Bogoslovni vestnik: glasilo Teološke fakultete v Ljubljani*, 41/4, 1981, str. 399–427.
- Stegenšek, Avguštin: Zgodovina pobožnosti sv. križevega pota. *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 15/1–4, 1912, str. 40–63, 97–129, 223–280 in 328–343.
- Šerbelj, Ferdinand: *Križev pot Antona Cebeja v okviru tradicije: prispevek za zgodovino križevega pota v Sloveniji / Der Kreuzweg des Malers Anton Cebej im Rahmen der Überlieferung: Beitrag zur Geschichte des Kreuzwegs in Slowenien* (Študijski zvezki, 2). Ljubljana: Narodna galerija, 1994.
- Valvasor, Janez Vajkard: *Pasijonska knjižica 1679* (reproducirani ponatis). Ljubljana: Cankarjeva založba, 1970.
- Valvasor, Janez Vajkard: *Die Ehre dess Hertzogthums Crain.* Ljubljana-Nürnberg, 1689.
- Zani, Valerio: *Memorie, imprese e ritratti de' signori Accademici Gelati di Bologna.* Bologna: Manolesi, 1672.

Schönleben's German and Latin Lenten Sermons

Summary

Johann Ludwig Schönleben (1618–1681) was not only a historian, polymath, theologian, and philosopher, but also a recognized orator and a popular Carniolan preacher. His uncontested skill as an orator and his preaching fame were already highlighted by his contemporaries, Bishop Joseph Rabatta and Johann Weikhard von Valvasor. Schönleben published his first collection of German Lenten sermons or reflections (as he called them) for Lenten Fridays and Sundays in two volumes in 1668, entitling it *Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen (Lenten Friday and Sunday Sermons)*. Five years after the German collection (i.e., in 1673), he also had his Latin Lenten reflections published in two volumes, entitling them *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis (Double Tract on the Mysteries of Christ's Passion)*. As he himself already mentioned in the introduction to the first volume of his Latin reflections, compared to the German edition the Latin one was nearly twice the size. The six German reflections in the first volume thus turned into twelve Latin ones. Compared to the first volume, the second Latin volume underwent an even more complex transformation, even though it retained the external division of reflections into seven Stations of the Christ's Passion used in the German edition. The five German reflections for the seven Stations of Christ's Passion, the concluding reflection, and the second reflection for Good Friday thus grew into twenty Latin reflections. The mysteries of Christ's Passion in seven Stations of the Cross are covered in eighteen reflections, and the volume is rounded off by an introductory address (*Allocutio praeliminaris*) and a concluding (academic) address (*Allocutio academica*). In addition to the two collections of Lenten reflections described, Schönleben also produced reflections for Lenten Saturdays entitled *Die schmerzhaftige Muetter Gottes unter dem Creutz oder geistliche Erinnerungen für die Fasten-Sambstäg (Our Lady of Sorrows under the Cross, or Religious Reflections for Lenten Saturdays)* and the days of Holy Week entitled *Der gekreuzigte Wolredner oder geistliche Erinnerungen von den 7. Worten Christi am Creutz (The Crucified Orator, or Religious Reflections on the Seven Words of Christ on the Cross)*, and prepared them for publication, but they have never been printed. He probably later reworked at least part of these reflections, which are now considered lost, and included them in the 1673 Latin edition of his Lenten reflections. It is the graphic and detailed depiction of Christ's Passion in particular that is the most indicative herald of the Baroque in his thematically extensive body of sermons.